

**ПРИРОДНІ ТА КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ МІСТА ОХРІД, ПІВНІЧНА
МАКЕДОНІЯ****Сторожук С. С.,**к. арх., доц. каф. Містобудування,
mesvet@ukr.net, ORCID: 0000-0001-8390-7190*Архітектурно-художній інститут,
Одеська державна академія будівництва та архітектури*

Анотація. У статті вивчено природні та культурні особливості міста Охрид. Північна Македонія унікальна своїми природними особливостями, вона розташована на півночі та заході у долині річки Вардар. На південному заході розташовані великі озера Охридське і Преспа, що частково належать Північній Македонії, а на південному сході – велике Дойранське озеро. Охридське озеро – найглибше та найдавніше озеро на Балканському півострові, на східному березі якого розташоване місто Охрид. У 1980 році місто Охрид та Охридське озеро були включені до списку об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Місто Охрид – туристичне місто, яке є коштовністю Македонії та відоме тим, що колись в ньому було 365 церков, і його називали «Єрусалимом Балкан» або «Слов'янський Єрусалим». З 365 оригінальних церков збереглося лише 70, за свої унікальні цінності спадщини (природні та культурні), місто було найстарішим і найповнішим архітектурним ансамблем у південно-східній частині Європи, чим і заслужило одне з почесних місць у списку перлин спадщини ЮНЕСКО. Це містечко з населенням лише у 60 тисяч – невичерпний за потенціалом майданчик для розкопок та мистецтвознавчих вишукувань. Охрид – одне з найдавніших європейських поселень, було засновано ще в античні часи (II – III століття до н. е.) та називалось Ліхнідос – місто світла. В результаті, завоювань та контролю Олександром Македонським, Римською імперією, Візантійською імперією та Османською імперією, Македонія відрізняється значною етнокультурною різноманітністю, що дозволило зберегти багату культурну спадщину. Найвідомішими пам'ятками архітектури в Охрид є: античний амфітеатр часів Македонського царства; Пагорб Плаошник із церквою св. Пантелеймона (XXI ст.); фортеця, побудована царем Самуїлом за часів Болгарського царства; 70 церков найбільш відомі: Церква Святої Софії, Церква Святого Іоанна Канео тощо.

Ключові слова: Охрид, Охридське озеро, Північна Македонія.

Вступ. Північна Македонія – держава, розташована на південному сході Європи, на Балканському півострові. Столиця – місто Скоп'є, яке розташоване на крайній півночі країни, на берегах найбільшої річки Північної Македонії Вардар у долині, оточений горами. Місто має найбагатшу історію та відоме, як селище з часів Римської Імперії під фракійською назвою Скупі. Не дивлячись на численні землетруси, які руйнували місто століттями, завдяки старанням влади місто є туристичним центром з різноманітною архітектурою, де можна знайти і Старе Місто (Стара Чершія) – величезний східний базар, найбільший на Балканах після Стамбула; фортецю Кале; футуристичні транспортні споруди Кензо Танге та сучасний псевдобарочний центр уздовж мілководної річки Вардар.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення цього питання було засноване на енциклопедичних даних про історію та розвиток країни Північна Македонія, а також стародавнього міста Охрид та унікального озера на Балканському півострові – Охридського. Аналіз та вивчення пам'яток міста Охрид засновані на натурних дослідженнях автора, а також на публіцистичних та наукових статтях журналістів, туристів та археологів.

Постановка проблеми. Особливості збереження та реконструкції природної та культурної спадщини міста Охрид та Охридського озера Північної Македонії.

Мета і завдання дослідження. Метою цього дослідження є вивчення та аналіз природних та культурних особливостей міста Охрид та Охридського озера в Північній Македонії, завдяки натурним дослідженням.

Основний матеріал і результати дослідження. Територія Республіки Північна Македонія раніше становила найпівденнішу частину Югославії, сучасні її кордони були встановлені після Другої світової війни. Географічна та історична область Македонія в античні часи знаходилась в південній частині Балкан (грецькій) і називалась Царством Македонія. В результаті, завоювань та контролю Олександром Македонським, Римською імперією, Візантійською імперією та Османською імперією, Македонія відрізняється значною етнокультурною різноманітністю. Після двох Балканських воєн, населена багатьма національностями, історико-географічна область Македонія була розділена між Грецією (Егейська Македонія), Сербією (нинішня Північна Македонія – Вардарська Македонія) та Болгарією (Пірінська Македонія). Завдяки своїм етнокультурним розмаїттям Північна Македонія змогла зберегти багату історичну, культурну та архітектурну спадщину.

Також Північна Македонія унікальна своїми природними особливостями, вона розташована на півночі та заході у долині річки Вардар. На більшій частині території розташовуються хребти середньовисоких гірських систем Скопська-Црна-Гора, Пінд і Пірін, розділених широкими міжгірськими улоговинами. Один від одного гірські хребти відокремлюють долини рік Вардар і Струмиця, що протікають через всю країну. На південному заході розташовані великі озера Охридське і Преспа, що частково належать Північній Македонії, а на південному сході – велике Дойранське озеро. [1, 3].

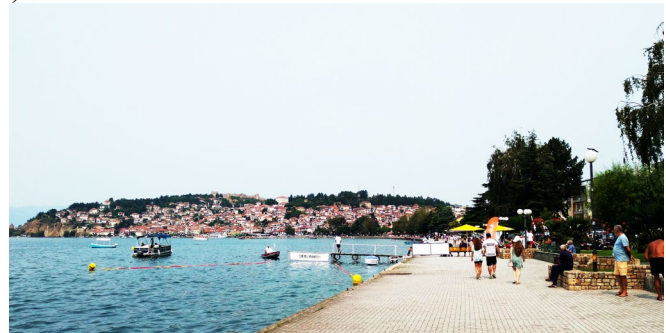
Охридське озеро (стародавня назва Ліхнітіда) – найглибше і найдавніше озеро на Балканському півострові, зберегло унікальну водну екосистему, представлену більш ніж 200 ендемічними видами, що мають світове значення. У 1980 році місто Охрид, розташоване на східному березі Охридського озера, і саме озеро були включені до списку об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (рис. 1). [2, 4, 5]

а)

б)

в)

Рис. 1. Місто Охрид та Охридське озеро: а) Панорама міста; б, в) Види на озеро Охрид із набережної міста

Охрид – туристичне місто, в якому розташована величезна кількість мальовничих та різноманітних будинків та пам'яток, розташоване на схід від Тирани (Албанія) та на

південний захід від Скоп'є. За одним із припущень назва Охрид – слов'янського походження і означає «на гряді», тобто «на горі».

Місто Охрид є коштовністю Македонії і відоме тим, що колись у ньому було 365 церков – по одній щодня, і його називали «Єрусалимом Балкан» або «Слов'янський Єрусалим». З 365 оригінальних церков збереглося лише 70, за свої унікальні цінності спадщини (природні та культурні), місто було найстарішим і найповнішим архітектурним ансамблем у південно-східній частині Європи, чим і заслужило одне з почесних місць у списку перлин спадщини ЮНЕСКО. Це містечко з населенням лише у 60 тисяч – невичерпний за потенціалом майданчик для розкопок та мистецтвознавчих вишукувань.

Охрид – одне з найдавніших європейських поселень, було засновано ще в античні часи (II – III століття до н. е.) і називалось Ліхнідос – місто світла. Після захоплення міста римлянами у 148 році до н. е., було майже повністю перебудовано після руйнівного землетрусу в 518 році, з давніх македонських споруд збереглися лише мармурові стовпи. У період римського та візантійського панування Охрид став важливим торговим пунктом на побудованій римлянами дорозі від узбережжя Адріатичного моря до Константинополя, відомої як Віа Егнатія. Єдина вціліла пам'ятка часів Македонського царства – античний амфітеатр Охрида (рис. 2). Він зберігся в непоганому стані, завдяки нелюбові городян: римляни, які завоювали Охрид крім гладіаторських боїв, проводили тут показові страти християн, що звичайно, не сприяло популярності цього об'єкта у місцевих жителів, які дуже рано зазнали християнізації. Тому після розпаду Римської Імперії театр був покинутий і швидко опинився під землею. У 1980-х роках будівельники знайшли кам'яні блоки із зображеннями грецьких богів, що спонукало археологів розпочати розкопки. [2, 6]

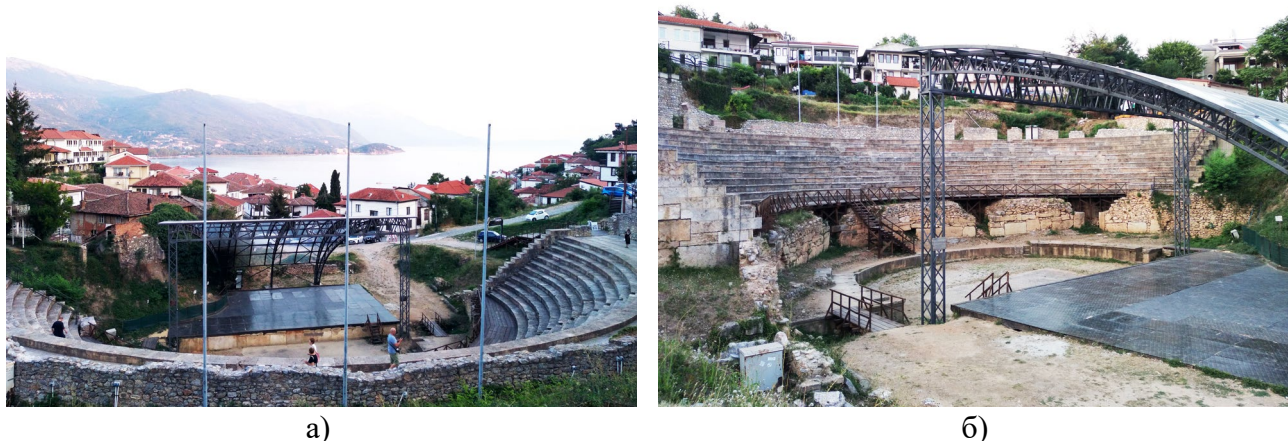

Рис. 2. Античний амфітеатр Охрида: а) вид амфітеатру на сцену та на озеро; б) загальний вигляд амфітеатру

Наприкінці V – початку VI століть місто поступово заселяється слов'янськими народами. У 861 році входить до складу Болгарії і незабаром отримує сучасну назву (вперше згадується у 879 році). В Охріді з 886 року веде просвітницьку діяльність учень Кирила та Мефодія Св. Климент Охридський, який писав на глаголиці, заснував тут церкву св. Пантелеймона (захисника здоров'я) та книжкову школу – найдавніший слов'янський навчальний заклад, з перекладу церковних грецьких книг слов'янською мовою, викладання у школі велося кирилицею. Релігійно-освітній центр з монастирем (Пантелеймонів монастир), навчальним закладом та бібліотекою розташовані в центрі середньовічного Охрида на пагорбі Плаошник. Все це було зруйновано за часів турецького завоювання, мощі похованого тут Св. Климента Охридського перенесли до церкви Пресвятої Богородиці Перівлептос, звідки вже в XXI ст. вони повернулися до новозбудованої церкви св. Пантелеймона. (рис. 3). [2, 7, 8]

Рис. 3. Пагорб Плаошник із церквою св. Пантелеймона (XXI ст.)

З 990 до 1015 року Охрид став столицею Болгарського царства царя Самуїла, який переніс її сюди, після того, як східна частина Болгарії була завойована Візантією в 992 р. Йому ж приписують будівництво фортеці, яка збереглася до наших днів і домінує над містом, та розташована на пагорбі (рис. 4). Археологи встановили, що болгари зводили фортецю, використовуючи вже наявні укріплення, ранні з яких, датовані IV в. до н. е., імовірно, будувалися за наказом Філіпа II Македонського (батька Олександра Великого). З 990 до 1018 року в Охріді була своя патріархія. Після завоювання Охрида Візантією в 1018 році, в Охріді залишився лише архієпископ Охридської архієпископії, який підпорядковується патріарху константинопольському. За правління Візантії було збудовано велику кількість храмів. [2, 6]

Рис. 4. Фортеця Охрида (990-і рр.)

При Івані Асені II (1218-1241) місто було включено до складу знов утвореного незалежного Болгарського царства. У 1334 році завойований сербським королем Стефаном

Душаном. У 1394 році місто окупує Османська імперія, під владою якої воно залишається до 1912 року, поступово занепадаючи. У 1913 році, після закінчення Першої Балканської війни, відійшов до Сербії. Після розпаду Югославії – у складі Північної Македонії.

Величезне значення міста як православного духовного центру підтверджує наявність тут церкви Святої Софії, побудованої в 1037 – 1054 роках. Церква Святої Софії – соборний храм часів Охридського єпископату. Спочатку вона являла собою апсиду з бічними капличками та одним головним куполом. Решту прибудували в XIV ст., саме для того, щоб підкреслити важливість св. Софії як центру архієпископства. За часів Османського панування собор був перетворений на мечеть, візантійські фрески XI – XIII ст. замащені вапном. Очищення фресок було закінчено лише після війни і зараз вони доступні відвідувачам. На фресках зображені як константинопольські патріархи, так і римські папи – справа була ще до розколу. Ряд фресок потребує реставрації. (рис. 5). [2, 9]

Ще однією з найвідоміших церков Охрида є Церква Святого Іоанна Канео (Церква Святого Іоанна Богослова) – храм Македонської православної церкви, розташований на скелі над пляжем Кане з видом на Охридське озеро (рис. 6). Храм споруджено на честь Іоанна Богослова. Точна дата будівництва церкви невідома, проте, згідно з документами про церковну власність, церкву було збудовано до 1447 року. Археологічні розкопки підтверджують, що церква була побудована у XIII столітті ще до Османської імперії.

Рис. 5. Церква Святої Софії

Рис. 6. Церква Святого Іоанна Канео

Церква є хрестоподібною будовою з прямокутною основою, має тристоронню апсиду на східній стороні. Передбачається, що архітектор створював план церкви з урахуванням як візантійських, так і вірменських архітектурних елементів (особливо під час оформлення восьмикутного купола). Незадовго до прибуття турків до Північної Македонії церква в XIV столітті зазнала реконструкції. Згідно з літописами, церква Святого Іоанна Канео розташовувалась неподалік церкви Святих Костянтина та Олени. Після захоплення турками території Північної Македонії почалося вичерпання духовного життя з XVII по XIX століття (одна з небагатьох ікон, що збереглися, датується 1676 роком).

Ряд реконструкцій церкви пройшов наприкінці XIX – на початку XX століття, коли було встановлено дерев'яний іконостас із зображенням кількох святих та Діви Марії на головній апсиді. У куполі храму розміщена фреска Христа Вседержителя, який оточений вісьмома ангелами, що летять. У 1964 році в ході реставраційних робіт було виявлено кілька фресок, що дозволило одержати мистецтвознавцям достатню кількість інформації про історію середньовічного мистецтва в Північній Македонії (особливо за правління візантійської династії Комнінов). Нині у церкві встановлено кілька повітрязбірників, що дозволяє підвищити її надійність та зберегти фрески на стінах. (рис. 6) [2, 10]

Висновки. Місто Охрид, розташоване на східному березі Охридського озера, є туристичним центром та перлиною Північної Македонії. Охрид та Охридське озеро унікальні за своєю природною та архітектурною красою і в 1980 році були включені до списку об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, як об'єкти культурної та природної спадщини. Завдяки своїй багатій історії та численним завоюванням Олександром Македонським, Римською

імперією, Візантійською імперією та Османською імперією, місто Охрид, як і вся Північна Македонія відрізняється значним етнокультурним розмаїттям і найбільш повним історичним архітектурним ансамблем, що зберігся у південно-східній частині Європи.

Література

- [1] Северная Македония. Википедия. Свободная энциклопедия (дата звернення 07.09.2023) [Електронний ресурс] URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki>
- [2] Охрид. Википедия. Свободная энциклопедия (дата звернення 08.09.2023) [Електронний ресурс] URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki>
- [3] Галина Мирослава. Зачарована краєвидами (Північна Македонія). Охрид. (дата звернення 08.09.2023) [Електронний ресурс] URL: <https://mala.storinka.org/>
- [4] Маленков Роман. Північна Македонія. Охрид. Скарбниця пам'яток із ЮНЕСКО Україна Інкогніто. (дата звернення 08.09.2023) [Електронний ресурс] URL: <https://ukrainaincognita.com/mista/makedoniia-okhryd-skarbnytsia-pam-iatok-iz-yunesko>
- [5] Охридское озеро. Planet of Hotels. (дата звернення 08.09.2023) [Електронний ресурс] URL: <https://planetofhotels.com/guide/ru/makedoniya/ohrid/ohridskoe-ozero>
- [6] Странные страны. Охрид, Македония – достопримечательности с фото (2012). (дата звернення 08.09.2023) [Електронний ресурс] URL: https://tripv.ru/page/makedonija_ohrid.html
- [7] Euronews. Город Охрид: возвращение в древность. Путешествия. Тематические серии (21.05.2014) (дата звернення 08.09.2023) [Електронний ресурс] URL: <https://ru.euronews.com/travel/2014/05/21/macedonian-life-2-ohrid-s-historical-treasures>
- [8] Охрид, Северная Македония – родина славянской грамоты. Проходя Европой (25.03.2019) (дата звернення 08.09.2023) [Електронний ресурс] URL: https://dzen.ru/media/id/5bf265e876ad8300a93e46d8/ohrid-severnaia-makedoniia-rodina-slavianskoi-gramoty-5c98de6d7bdd7600b334e4ea?utm_referer=www.google.com
- [9] Golaboska Zlata. София, Охрид – самая особенная из 365 церквей. Itinari (ноябрь 2017). (дата звернення 08.09.2023) [Електронний ресурс] URL: <https://www.itinari.com/ru/st-sophia-ohrid-the-most-special-among-365-churches-ia1u>
- [10] Vienanmeri. Северная Македония. Охрид. Церковь Святого Иоанна Богослова в Канео (19.01.2020). (дата звернення 08.09.2023) [Електронний ресурс] URL: <https://vienanmeri.livejournal.com/27674.html>

References

- [1] Severnaya Makedonyya. VykupedyYA. Svobodnaya éntsyklopedyya (data zvernennya 07.09.2023) [Elektronnyy resurs] URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki>
- [2] Okhryd. VykupedyYA. Svobodnaya éntsyklopedyya (data zvernennya 08.09.2023) [Elektronnyy resurs] URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki>
- [3] Halyna Myroslava. Zacharovana krayevydamy (Pivnichna Makedoniya). Okhryd. (data zvernennya 08.09.2023) [Elektronnyy resurs] URL: <https://mala.storinka.org/>
- [4] Malenkov Roman. Pivnichna Makedoniya. Okhryd. Skarbnytsya pam"yatok iz YUNESKO Ukrayina Inkohnito. (data zvernennya 08.09.2023) [Elektronnyy resurs] URL: <https://ukrainaincognita.com/mista/makedoniia-okhryd-skarbnytsia-pam-iatok-iz-yunesko>
- [5] Okhrydskoe ozero. Planet of Hotels. (data zvernennya 08.09.2023) [Elektronnyy resurs] URL: <https://planetofhotels.com/guide/ru/makedoniya/ohrid/ohridskoe-ozero>
- [6] Strannye strany. Okhryd, Makedonyya – dostoprymechatel'nosty s foto (2012). (data zvernennya 08.09.2023) [Elektronnyy resurs] URL: https://tripv.ru/page/makedonija_ohrid.html
- [7] Euronews. Horod Okhryd: vozvrashchenye v drevnost'. Puteshestvyaya. Tematycheskiye seryy (21.05.2014) (data zvernennya 08.09.2023) [Elektronnyy resurs] URL: <https://ru.euronews.com/travel/2014/05/21/macedonian-life-2-ohrid-s-historical-treasures>

[8] Okhryd, Severnaya Makedonyya – rodyna slavyanskoy hramoty. Prokhodya Evropoy (25.03.2019) (data zvernennya 08.09.2023) [Elektronnyy resurs] URL: https://dzen.ru/media/id/5bf265e876ad8300a93e46d8/ohrid-severnaia-makedoniia-rodina-slavyanskoi-gramoty-5c98de6d7bdd7600b334e4ea?utm_referer=www.google.com

[9] Golaboska Zlata. Sofyya, Okhryd – samaya osobennaya yz 365 tserkvey. Itinari (noyabr' 2017). (data zvernennya 08.09.2023) [Elektronnyy resurs] URL: <https://www.itinari.com/ru/st-sophia-ohrid-the-most-special-among-365-churches-ia1u>

[10] Viananmeri. Severnaya Makedonyya. Okhryd. Tserkov' Svyatoho Yoanna Bohoslova v Kaneo (19.01.2020). (data zvernennya 08.09.2023) [Elektronnyy resurs] URL: <https://viananmeri.livejournal.com/27674.html>

NATURAL AND CULTURAL FEATURES OF THE CITY OF OHRID, NORTH MACEDONIA

Storozhuk S. S.,

Ph.D in Architecture, Associate Professor, Department of Urban Planning,
mesvet@ukr.net, ORCID: 0000-0001-8390-7190

*Institute of Architecture and Art,
Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture*

Abstract. The article examines the natural and cultural features of the city of Ohrid. North Macedonia is unique for its natural features, located in the north and west in the Vardar River valley. In the southwest are the large Lake Ohrid and Prespa, partly belonging to North Macedonia, and in the southeast is the large Lake Dojran. Lake Ohrid is the deepest and oldest lake on the Balkan Peninsula, on the eastern shore of which the city of Ohrid is located. In 1980, Ohrid and Lake Ohrid were included in the list of UNESCO World Heritage Sites.

The city of Ohrid is a tourist city that is a jewel of Macedonia and is famous for having once had 365 churches and was called the "Jerusalem of the Balkans" or "Slavic Jerusalem". Of the 365 original churches, only 70 have survived, for their unique heritage values (natural and cultural), it was the oldest and most complete architectural ensemble in the southeastern part of Europe, which deserved one of the places of honor in the list of UNESCO heritage pearls. This town with a population of only 60 thousand is an inexhaustible potential site for excavations and art history research. Ohrid – one of the oldest European settlements, was founded in ancient times (II – III century BC) and was called Lihnidos – the city of light. As a result of the conquests and control of Alexander the Great, the Roman Empire, the Byzantine Empire and the Ottoman Empire, Macedonia has a significant ethno-cultural diversity, which has preserved a rich cultural heritage. The most famous sights of architecture in Ohrid are: the ancient amphitheater of the times of the Macedonian kingdom; Plaošnik hill with the Church of St. Panteleimon (XXI century); a fortress built by Tsar Samuil during the Bulgarian Empire; 70 churches, the most famous are the Church of St. Sophia, the Church of St. John Kaneo, etc.

Keywords: Ohrid, Lake Ohrid, North Macedonia